

Sezgin'e göre ise 250'de (864) vefat etmiştir.

Ezrakî şöhretini *Aḥbâru Mekke ve mâ câ'e fihâ mine'l-âşâr* adlı eserine borçludur. Daha çok dedesi Ahmed b. Muhammed'in rivayetlerine dayanan *Aḥbâru Mekke*, siyasî ve sosyal bir tarih olmaktan çok şehrin yerleşim planı ve topografik yapısı, özellikle Kâbe ve hac menâsiline ait yerler hakkında geniş bilgi veren bir eserdir (bk. AHBÂRU MEKKE).

BİBLİYOGRAFYA :

Ezrakî, *Aḥbâru Mekke* (nşr. Rüşdî Sâlih Melhas), s. 31; nâşirin mukaddimesi, s. 11-15; İbn Sa'd, *eṭ-Ṭabakât*, III, 247; İbn'ün-Nedim, *el-Fihrist*, s. 124-125; Sem'ânî, *Ensâb*, I, 201; Kalkaşendî, *Nihâyetü'l-ereb*, Beyrut 1405/1985, s. 93; Fâsî, *el-'İkdu's-semîn*, II, 49-50; III, 176; İbn Hacer, *Tehzîbü'l-Tehzîb*, I, 79; Sehâvî, *el-'İlân bi't-tevbiḥ*, s. 279-281, 292, 329; *Keşfü'z-zunûn*, I, 306; Brockelmann, *GAL*, I, 143, *Suppl.*, I, 209; Ziriklî, *el-A'lam*, VII, 93; J. W. Fück, "Der Ahn Des Azraqi", *Studi Orientalistici in Onore di Giorgio Levi Della Vida*, Roma 1956, I, 336-340; a.mlf., "Azraqî", *El²* (İng.), I, 826-827; Kehlâle, *Mu'cemü'l-mu'ellifîn*, X, 198; F. Rosenthal, *A History of the Muslim Historiography*, Leiden 1968, s. 43, 126, 164, 480; *el-Kâmûsü'l-İslâmî*, I, 77; "Ezrakî", *IA*, IV, 442-443; Abdülkerim Özaydın, "Aḥbâru Mekke", *DIA*, I, 491-492.

ABDÜLKERİM ÖZAYDIN

EZRAKÎ-i HEREVÎ

(أزرقى، هروى)

Ebû Bekr (Ebû'l-Mehâsin)
Zeynüddîn b. İsmâîl

V. (XI.) yüzyılda yaşayan
İranlı şair.

Herat'ta doğdu. Aynı şehirde kitapçılık yapan babasının, Gazneli Mahmud'un gazabından kaçıp Herat'ta kendisine sığınan *Şâhnâme* müellifi Firdevsî'yi bir süre evinde barındırdığı rivayet edilir. Ezrakî'nin eserlerinden oldukça iyi bir öğrenim gördüğü anlaşılmaktadır. Şiir ve edebiyata ilgisii büyük bir ihtimalle babasının mesleğiyle bağlantılıdır. Kaynaklar ünlü süflilerden Hâce Abdullah-ı Ensârî ile (ö. 481/1088) tanıştığını ve onun için kaside yazdığını nakleder. Bir kasidesinde çok genç yaşta şiir yazmaya başladığını söylediğine göre Alparslan'ın oğlu Horasan Valisi Şemsüddeve Doğanşah'a intisap ettiği sırada yirmi beş otuz yaşlarında olmalıdır. Buna göre Ezrakî'nin 425-440 (1034-1048) yılları arasında doğduğunu söylemek mümkündür. Onun Doğanşah, Kirman Selçukluları'ndan Kavurd Bey'in oğlu Mîrân Şah ve Abdullah-ı Ensârî dışında herhangi

bir kimse için yazdığı kasideye rastlanmamıştır. Alparslan'ın ölümünden sonra Melikşah tarafından yine Horasan valiliğinde bırakılan, bir rivayete göre ise Melikşah'a karşı ayaklandığı için İsfahan'da hapsedilen Doğanşah, yine Melikşah tarafından esir edilip gözlerine mil çekilen Mîrân Şah'tan sonra gelen ve hemen hemen hepsi şairleri koruyan Melikşah, Mahmud, Berkıyruk gibi hükümdarlar için kaside yazmamış olması, onun bu olaylar sırasında veya daha önce öldüğü, yahut çok sevdiği Doğanşah ve Mîrân Şah'ın feci âkibetlerini görüp bir daha kaside yazmadığı şeklinde yorumlanabilir. Kasidelerinden herkes için methiye yazacak bir şair olmadığı anlaşılan Ezrakî'nin ölümü için Rızâ Kulî Han Hidâyet'in verdiği 526 (1132) ve Takıyyüddîn-i Kâşî'nin kaydettiği 527 (1133) tarihlerinin doğru olması pek mümkün değildir.

Eserleri. Ezrakî'nin kaside ve rubâilerden oluşan divanındaki beyit sayısı muhtelif yazmalarına göre 2600-2700 arasında değişmektedir. Kasideleri genellikle Unsuri tarzındadır. Büyük bir şair olduğunu söyleyen ve şiirlerinde kendine has teşbih, terkib ve tasvirlerle, ayrı-

ca ince mânalara yer veren Ezrakî sebk-i Hindî'nin öncülerinden sayılır. Dönemine kadar alışlagelmışin dışında bir üslûp kullandığı için belâgatla ilgili *Ḥadâ'î-ku's-sıhr* adlı eserinde Reşidüddin Vât-vât onu eleştirmiştir. Divanın Ali Abdürresûlî ve Saîd-i Neffisî tarafından iki ayrı basımı yapılmıştır (Tahran 1336 hş.). Tez kireler Ezrakî'nin, Hint kökenli olup Arapça'ya çevrilen ve Farsça olarak sonradan Muhammed b. Ali b. Muhammed ez-Zâhirî es-Semerkanî tarafından 600 (1203-1204) yılında yeniden kaleme alınan *Sind-bâdnâme*'yi nazma çektiğini kaydeder. Avfî, Ezrakî'nin Doğanşah'ın iktidarsızlığını gidermek üzere o dönemin müstehcen sayılan eserlerinden *Elfiyye* ve *Şel-fiyye*'yi nazmettiğini söyler. Kâtib Çelebi'nin, muhtemelen Benâkitî'nin *Ravza-tü li'l-elbâb fi tevârihi'l-ekâbir ve'l-ensâb* adlı eserine dayanarak ona ait olduğunu belirttiği (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1003) bu iki eser günümüze ulaşmamıştır. Nizâmî-i Arûzî'nin *Çehâr Maqâle*'sine ta'likat yazan Muhammed-i Kazvî'nin, Tahran Kraliyet Kütüphanesi'nde bulunan ve aynı adı taşıyan bir eserin Ezrakî'ye ait olabileceğini ileri sürmektedir (*Çehâr Maqâle*, ta'likat, s. 222).

Ezrakî-i Hervevî divanının ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Hekimoğlu Ali Paşa, nr. 669/8)

EZRAKÎ-i HEREVÎ

BİBLİYOGRAFYA :

Ezrahî-i Herevî, *Dîvân* (nşr. Ali Abdürresûlî), Tahran 1336 hş., nâşirin mukaddimesi; a.e. (nşr. Saîd-i Nefîsî), Tahran 1336 hş., nâşirin mukaddimesi; Nizâmî-i Arûzî, *Çehâr Maqâle* (nşr. Muhammed-i Muîn — Muhammed-i Kazvînî), Tahran 1333 hş., s. 69-71, 80, ta'likat, s. 193, 213, 215-219, 222-223; Avfî, *Lübâb*, II, 86-104; Devletşah, *Tezkire* (nşr. Muhammed-i Abbâsî), Tahran 1337 hş., s. 82-83; *Keşfü'l-zunûn*, II, 1003; Hidâyet, *Mecma'u'l-fuşâhâ*, Tahran 1295/1878, I, 139; Tebrîzî, *Reyhânetü'l-edeb*, I, 62; A. Hayyâmpûr, *Ferheng-i Sûhanverân*, Tebriz 1340 hş., s. 37; Nefîsî, *Târîh-i Nazm u Neşr*, I, 53; Zehrâ Nâtil Hânlerî (Kiyâ), *Ferheng-i Edebiyyât-ı Fârsî-yi Derî*, Tahran 1348 hş., s. 26-27; Rypka, *HIL*, s. 195; a.mlf., *Edebiyyât-ı İran der Zaman-ı Selçûkiyyân ve Moğolân* (trc. Ya'kûb Ajend), Tahran 1364 hş., s. 140; Bedîûz-zaman Fûrûzanfer, *Sûhan ve Sûhanverân*, Tahran 1350 hş., s. 202-207; Safâ, *Edebiyyât*, II, 432-438; Rızâzâde-i Şafak, *Târîh-i Edebiyyât-ı İran*, Tahran 1352 hş., s. 307-310; Ethé, *Târîh-i Edebiyyât*, s. 103-104; E. G. Browne, *Târîh-i Edebiyyât-ı İran ez Firdevsî tâ Sa'dî* (trc. Gulâm-ı Hüseyin-i Sadrî Efşâr), Tahran 1366 hş., II, 26-27, 234-235; "Ezrahî", *İA*, IV, 443; H. Massé, "Azrahî", *El²* (Fr.), I, 850; Dihhudâ, *Luğat-nâme*, III, 1978-1981; Khaleghi Motlagh, "Azrahî", *Elr.*, III, 272-273; *DMF*, I, 115.

A. NACİ TOKMAK

EZRUH

(عزح)

Ürdün'de Amman'a bağlı bir köy.

Bugün Üzruh denilen bu yer, Ürdün'ün güneyindeki Maan ile eskiden Nabatîler'in başşehri olan Petra arasında bir Roma ordugâhı idi. Suriye toprakların-

dan geçen iki önemli ticaret yolundan en eskisi Ezruh'a uğruyordu. Bu yolun milâdî 105 yılına kadar kullanıldığı bilinmektedir (Cevâd Ali, III, 58; VI, 595). Cähiliye döneminde Mekke-Suriye arasında gidip gelen Kureyş ticaret kervanları Ezruh'a uğrardı. Arabistan, Mısır ve Suriye'yi birbirine bağlayan yollarda rehberlik ve kervan muhafızlığı yapan Cüzâm kabilesi de bu yörede oturmaktaydı. Bizans nüfuzu altında yaşayan ve aslen yahudi olduğu söylenen Ezruh halkı Mütte Savaşı'nda İslâm ordusuna karşı savaştı (Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, I, 328, 611). Tebük Seferi sırasında Ezruh temsilcisi Eyle piskoposu ile birlikte Hz. Peygamber'in huzuruna gelmiş ve yılda 100 dinar cizye karşılığında himaye edilmeyi kabul etmiştir. Resûl-i Ekrem de kendilerine bunu belirten bir ahidnâme vermiştir.

H. Ali ile Muâviye arasında cereyan eden Sıffin Savaşı'ndan sonra seçilen hakemler önce Dûmetülcendel'de, ardından da Ezruh'ta toplanıp görüşmüşlerdir. Burası bir ara Hâricîler'in sığınağı olmuş, bir rivayete göre de Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hasan Muâviye'ye burada biat etmiştir.

Müslüman coğrafyacıların verdiği bilgilere göre Ezruh zamanla Belkâ veya Şerât bölgesinin önemli şehri haline geldi. XI. yüzyıla kadar Hâşimî mevâlisinin yerleşim yeri olan Ezruh Haçlılar'ın bölgeyi ele geçirmesinden sonra yaptıkları katliam, göçe zorlama gibi muameleler neticesinde önemini tamamen kaybet-

miştir. Roma karargâhından kalma kale ve duvar kalıntılarının fotoğrafları Domaszewski tarafından yayımlanmıştır. Bugün Maan'ın ötesinde Ezruh (Üzruh-Adroa) adını taşıyan bir demiryolu istasyonu vardır.

Buhârî ve Müslim'de yer alan Hz. Peygamber'in cennetteki havuzuyla ilgili bir hadiste Ezruh Cerbâ ile birlikte zikredilir (Buhârî, "Rikâk", 53; Müslim, "Fezâ'il", 34, 35; ayrıca bk. CERBÂ).

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Rikâk", 53; Müslim, "Fezâ'il", 34-35; Vâkidî, *el-Megâzî*, III, 1031-1032; İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 525; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 289-290; Belâzûrî, *Fütûh* (Fayda), s. 85, 99; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), III, 108; V, 57, 66, 324; Hemdânî, *Şifâtü Cezireti'l-'Arab* (nşr. Muhammed b. Ali el-Ekva'), Riyad 1397/1977, s. 272; *Hudûdü'l-'âlem* (Sütüde), s. 173; Makdisî, *Ahşenü't-tekâşim*, s. 54, 155; Bekrî, *Mu'cem*, I, 130; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, I, 129-130; Rudolf E. Brünnow — A. V. Domaszewski, *Die Provincia Arabia*, Strassburg 1904-1905, I, 431, 443; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, III, 58; VI, 595; Kehhâle, *Mu'cemü kaba'ili'l-'Arab*, Beyrut 1402/1982, I, 174; Hamîdullah, *el-Veşâ'îku's-siyâsiyye*, Beyrut 1405/1985, s. 118-119; a.mlf., *İslâm Peygamberi* (Tuğ), I, 328, 611; Köksal, *İslâm Tarihi* (Medine), IX, 227-228; Mustafa Fayda, *H. Ömer Zamanında Gayr-ı Müslimler*, İstanbul 1989, s. 119, 124; H. Lammens, "Ezruh", *İA*, IV, 443-444; a.mlf. — L. Vecchia Vaglieri, "Adhruh", *El²* (İng.), I, 194.

RECEP USLU

EZVÂC-ı TÂHİRÂT

(bk. ÜMMEHÂTÜ'l-MÜ'MİNİN).